

визначення правомірної поведінки є більш цілеспрямованим, націленим, зверненим на відповідну галузь права, суб'єкта правовідносин або форму реалізації права, а отже, деталізованим, конкретизованим щодо певної поведінкової ситуації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Свириденко Г. В. Правомірна поведінка як критерій цивілізованого розвитку держави. *Одинадцяті юридичні читання. Форма сучасної національної української держави: реалії та перспективи*: матеріали Міжнар. наук. конф., Київ, 21–22 травня 2015 р. Ред. кол.: В. П. Андрущенко, Ю. С. Шемшученко, Б. І. Андрусишин та ін. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. С. 115–118.

2. Свириденко Г. В. Правомірна поведінка: вивчення та розгляд у нових реаліях. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 1. С. 62–65. 3. Макаренко Л. О. Соціальна відповідальність як чинник взаємозв'язку особи та суспільства. Інститут юридичної відповідальності у демократичних правових системах : монографія / кол. авторів ; за заг. ред. Н. М. Оніщенко. Київ : Вид-во «Юридична думка», 2009. С. 5–17.

О.І. Колич

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри ТІФП

kolycholha@i.ua

Юрій Сесюк

адвокат АО “Чаша правосуддя”

СОЦІОЛОГІЧНА ТЕОРІЯ ЗЛОЧИННОСТІ Р.МЕРТОНА

Послідовником Е.Дюркгейма, який розвивав концепцію аномії та соціальної природи злочину, був Роберт Кінг Мертон. Теорії Е.Дюркгейма та Р. Мертона взаємодоповнюють одна другу. Якщо перший акцентував увагу на перехідних періодах розвитку суспільства, то другий – на стадіях відносно стабільного функціонування. Обидва автори описують соціонормативний аспект регулювання поведінки, що тісно пов'язано і з мезанізмом відхильної поведінки.

Якщо Е. Дюркгейм розумів аномію як руйнування або послаблення нормативної системи суспільства, то за Р. Мертоном, аномія являє собою особливий структурний розлад культури, конфлікт, дисбаланс між культурними цінностями та санкціонованими інституційними засобами [1, с.73].

У праці “Соціальна структура і аномія” Р. Мертон зазначає, що у системі елементів соціальної та культурної структури особливо важливими є два елементи. Перший – це цілі, наміри та інтереси, які оприділені певною культурою. Саме вони утворюють сферу прагнень. Другий – оприділяє, регулює та контролює прийнятні способи досягнення цілей. Кожна соціальна групи обов'язково співставляє свою шкалу бажаних цілей з моральним або інституційним регулюванням допустимих та необхідних способів їх досягнення. Ряд способів, які окремим особам видаються найбільш ефективними для досягнення бажаного, як от незаконні операції з акціями нафтових компаній, крадіжки, шахрайство, виключені із інституційної сфери дозволеної поведінки. Вибір засобів обмежений інституційними нормами [2, с.300]. На думку соціолога, поведінка, яка відхиляється від норми, може розглядатися як симптом неузгодженості між прагненнями, які оприділяє культура, та соціально організованими засобами їх задоволення. Певні аспекти соціальної структури можуть породити протиправну і антисоціальну поведінку саме внаслідок різниці між значенням цілей та нормами, які регулюють їх досягнення. Тому єдиним питанням, яке має значення, є питання про те, наскільки ефективні наявні засоби досягнення соціально апробованих цінностей. Спосіб, який найбільш практичний з технічної точки зору, незалежно від того, законний він чи ні, одержує перевагу перед інституційно приписаною поведінкою. В міру розвитку цього процесу інтеграція суспільства слабне і розвивається аномія [2, с.301].

Процес перебільшення значення цілей, що породжує справжню деморалізацію, тобто деінституалізацію засобів, найбільш притаманний для тих соціальних груп, у яких відсутній високий ступінь інтеграції цих двох фаз соціальної структури.

Р. Мерто виділяє п'ять типів адаптації особи до умов, які існують в суспільстві або групі. 1) Підкорення. Особа приймає як цілі, що оприділені культурою, так й інституціоналізовані засоби для їх досягнення. Адаптація такого типу найбільш поширена. У протилежному випадку підтримувати стабільність у суспільстві була б дуже складно. 2) Інновація (оновлення). Індивід приймає цілі, проте усуває інституційні засоби їх досягнення. Неадекватна адаптація особи до вимог суспільства може мати своїм результатом реакцію типу інновації, через яку конфлікт та переживання, пов'язані з невдачею у досягненні цілі, усуваються шляхом відмови від інституційних засобів, проте збереженням прагнення до досягнення успіху. 3) Ритуалізм. Особа не сприймає цілей, які оприділила культура, проте приймає та підтримує інституціоналізовані засоби їх досягнення. Ціль відкидається як така, яка знаходиться за межами досяжності, проте дотримання звичаїв продовжується. 4) Ретризм (втеча від життя). Відкидання цілей і засобів. Цей вид адаптації зустрічається найрідше. Такі люди знаходяться у суспільстві, проте не належать йому. До цієї категорії належать деякі види активності психопатів, психоневротиків, люди, які страждають хронічними психічними розладами, що виражається у тому, що особа відходить від реального світу у внутрішній світ хворобливих переживань. До цієї ж категорії Р. Мертон відносить паріїв (відкинутих, зацькованих), осіб, які відкололися від своєї соціальної групи, бродяг, хронічних алкоголіків та наркоманів. Це не означає, що у деяких випадках джерелом їх поведінкової адаптації не стала частково та сама соціальна структура, яку вони, по суті, відкинули. Конфлікт цілей та засобів такі особи вирішують шляхом відкидання як одного, так і другого. Втеча завершена, конфлікт усунений, індивід пристосувався до вимог суспільства. 5) Бунт. Особа відмовляється як від цілей, що оприділила культура, так і від засобів їх досягнення, і замінює їх новими. Особа не приймає панівні стандарти і намагається встановити "новий соціальний порядок" [2].

Увагу Р. Мертон приділяє незаконним адаптаціям, які пов'язані із використанням заборонених, проте часто ефективних засобів досягнення цілей. Тобто особа прийняла акцент на досягнення цілі, проте без того, аби в рівній мірі засвоїти норми моралі, які б коригували вибір засобів для досягнення мети. Тому виникає питання: які фази нашої соціальної культури підштовхують особу до такого виду адаптації? По-перше, відсутність високого рівня інтеграції між цілями та засобами досягнення плюс структура певної соціальної групи, взяті разом, сприяють частому виявленню антисоціальної поведінки в такій групі. По-друге, використання законних засобів досягнення цілей обмежено недостатньою освітою та економічними ресурсами. Домінуючий вплив існуючих в соціальній групі стандартів успіху приводить до поступового витіснення законних, проте неефективних спроб його досягнення, та все більшого використання незаконних, проте більш дієвих засобів аморального та злочинного характеру. В такому випадку вимоги культури щодо особи несумісні між собою. З однієї сторони – пріоритет до накопичення багатства, з іншої – особі практично не надано можливостей законним шляхом реалізувати дану ціль. Результатом такої непослідовності може стати формування психопатичної особистості, і/або антисоціальна поведінка, і/або революційна діяльність.

На думку Р. Мертона, якщо ми хочемо зрозуміти соціальні причини антисоціальної поведінки, то поряд з особливим акцентом на фінансовому успіху, слід враховувати й інші фази соціальної структури. Антисоціальна поведінка набуває значних масштабів тоді, коли система культурних цінностей надає перевагу, перш за все, певним символам успіху, які є загальними для всього суспільства, проте обмежує або повністю усуває доступ до санкціонованих способів одержання цих символів того ж самого населення.

Соціолог зазначає, що сучасне суспільство пропагує цілі, пов'язані із фінансовим успіхом. Для різних соціальних станів досягнення успіху різняться, передусім для осіб, що займаються фізичною та інтелектуальною працею. Гостро постає проблема вертикальної мобільності, а відтак – обсяг зусиль задля досягнення певних однакових результатів кардинально відрізняється для осіб, які піднімаються по соціальній драбині, і для тих, хто знаходиться на її вищих щаблях.

Загалом, можливості вертикальної мобільності для різних соціальних груп також різняться. Аби досягти значного успіху особам, які знаходяться на нижчих щаблях, окрім значних зусиль, необхідно проявити талант, наполегливість, гнучкість та винахідливість.

Способи вертикальної мобільності можуть бути як суспільно схваленими, так і незаконними. Законні способи тривалі в часі, інколи менш ефективні. Незаконні – більш швидкі.

Таким чином, Е.Дюркгейм та Р. Мертон сходились в тому, що причини злочинності слід шукати у суспільстві. Теорія Р. Мертона базувалася на обґрунтуванні причин злочинності

з огляду на реалії економічного розвитку суспільства, та невідповідності цілей та законних засобів для їх задоволення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Афанасьев В. Эволюция концепции аномии в социологии девиантного поведения. С.69-81.
2. Мертон Р. Социальная структура и аномия. Социология преступности (Современные буржуазные теории). Москва, 1966. С. 299-313.

Ю.І. Корнелюк

асистент кафедри ТІФП

Навчально-наукового інституту права,

психології та інноваційної освіти

Національного університету «Львівська політехніка»

Олена Швець

студентка ІППО

КОНВЕРГЕНЦІЯ В СУЧАСНОМУ ПРАВІ

Тісна взаємодія правових систем світу призводить до поступового їх зближення, і особливою категорією серед понять, що тісно пов'язані з такими процесами, є правова конвергенція.

Теорія конвергенції виникла в епоху біполярності світу, протистояння двох держав (США та СРСР), які уособлювали різні світоглядні підходи до політичної та економічної організації суспільства. Найбільш відомими прибічниками теорії були Дж. Гелбрейт, П. Сорокін, У. Росту (США), Р. Арон, Ж. Фураст'є, Ф. Перру (Франція), Я. Тінберген (Нідерланди), О. Флехтхейм (ФРН). Так, Джон Гелбрейт пов'язував тенденцію до конвергенції з економічними чинниками, зі специфікою сучасного виробництва, яке диктує свої закони незалежно від національних або ідеологічних особливостей кожної держави. Він вважав, що капіталістичним країнам слід запозичити у СРСР досвід контролю над цінами та планування виробництва, а соціалістичній системі звернути увагу на лібералізацію економіки [1].

В сучасних умовах мова йде про правову конвергенцію, яка визначається як процес взаємодії національних правових систем або їх окремих елементів, що супроводжується підвищенням ступеня зв'язаності й узгодженості правового регулювання суспільних відносин, процес поступового формування толерантності і подібності правових систем; феномен і процес виникнення схожих і однакових явищ в правових системах різних держав, взаємне уподібнення окремих елементів правових систем та правових систем у цілому; або як інтеграція переваг і позитивних розробок різних правових систем. Хоча у наведених визначеннях прямо про це не йдеться, але, говорячи про конвергентне зближення правових систем світу, в першу чергу мається на увазі взаємодія романо-германського та англо-американського типу правових систем (міжтипova конвергенція), хоча можлива конвергенція і внутрішньотипова, тобто між країнами, що відносяться до одного типу правових систем [1].

Незважаючи на те, що «право різних країн сформульовано на різних мовах, використовує різну техніку і створено для суспільства з дуже різними структурами, звичаями, віруваннями», проте, воно постійно зближується і інтегрується. Позитивна роль юридичної конвергенції в організації життєдіяльності соціуму в загальносвітовому масштабі безумовна і очевидна: завдяки їй визнаються, охороняються і захищаються природні і невідчужувані права і свободи людини практично у всіх державах і їх правових системах; вона обумовила правову охорону і захист природи і навколишнього середовища, забезпечила єдність підходів до організації діяльності державних апаратів різних країн, а також уніфікацію юридичної техніки і технології. Разом з тим юридична конвергенція породила негативні тенденції юридичної експансії і поглинання національних традицій правового регулювання і національної самобутності правової культури, «схиляння» перед зразками правового регулювання в економічно розвинених країнах Заходу, які не завжди відповідають національним реаліям [2].

Цілі юридичної конвергенції – це прогнозовані юридично значимі результати, на які, як правило, спрямований процес юридичної конвергенції і які виражаються в максимальній когерент-